

УДК 336. 74 (436) + (4778) «1785/1857»
Олександр Огуй

ОБИГ АВСТРИЙСЬКИХ ПАПЕРОВИХ ГРОШЕЙ У ГАЛИЧИНІ ТА НА БУКОВИНІ (1785–1857)

Дослідження присвячене вивченню обігу паперових грошей (бон) у Західній Україні у XVIII – XIX ст.

В останній третині XVIII ст. (після другого поділу Польщі та за посередництва по припиненню російсько-турецької війни) колишні землі Галицького королівства (Галичина та Буковина) були включені у склад Австрії. Унаслідок таких обставин й на цих українських теренах утвердилася грошова система Габсбурзької імперії. Хоча вивченню самої грошової системи, особливостям її регіонального обігу присвячено численні дослідження як на Україні (В.Зварич; Р.Шуст; О.Каглян; О.Огуй, С.Пивоваров)¹, так і за кордоном (В.Пробст; К.Кіріцеску тощо)², проте наукові пошуки обмежувалися лише описом монетного матеріалу. Проте громіздка система конвенційних та розмінних монет Австрії була врівноважена паперовими грошима (банкнотами, білетами тощо), які перейняли на себе значне обігове навантаження. Тому дослідження доцільно продовжити за рахунок звернення до паперових грошей, точний час обігу та маси яких для цих територій залишаються до цього часу не висвітленими. Зупинимося детальніше на цих завданнях, врахувавши історію проблеми.

Як відомо, в час Семилітньої війни (1756 – 1763) за рахунок воєнних видатків (280 млн. фл.) виник значний дефіцит державного бюджету. Діяльний та обізнаний з європейським економічним досвідом (у т. ч. з випусками шведських банкнот XVII ст.) граф Людвіг фон Цінцендорф (*Zinzendorf*) запропонував замість звичних примусових позик випустити державні облігації, які можна було б використовувати при оплатах

у державні каси. Започаткувавши цим банкноти (поки що з властивостями векселя та облігації), Віденський міський банк випустив паперові гроші, звані банковими записками (*Banco-Zettel / Banknoten*), які приймалися в державних касах замість половини необхідної оплати монетами. Оплати в банк проводилися до третини цими ж банкнотами, тобто вони обмінювалися без примусового курсу на срібну монету. Хоча датою першого випуску вважають 1 липня 1762 р.³, проте на нумізматичні аукціони потрапляли й експериментальні випуски 10 та 25 гульденів від 1 листопада 1759 р.⁴. Перша велика офіційна емісія від 01.7.1762 р. була випущена номіналами 5 та 100 гульденів на суму 12 млн. гульденів⁵. Наступні емісії 1771 р. (до 6,7 млн. гульденів загалом), 1784 р. (20 млн. фл.) та 1796 р. (35 млн. фл.) були доповнені банкнотами вартістю в 10, 25, 50, 500 та 1000 гульденів. За правління Марії Терезії банкнотли вчасно «погашалися» та знищувалися, на що використовувався габсбурзько-лотаринзький фонд її покійного чоловіка – Франца Стефана.

Новий вид грошових знаків створював певні зручності для користувача – банкнотли були легкими для перенесення, і для держави – їх випуск був набагато простішим ніж карбування монет. Недаремно великий реформатор Йосиф II у своєму указі від 1 червня 1785 р.⁶ високо оцінив «переваги, що надають ... банкнотли, які «репрезентують готівкові гроші» (§9: «*Bancozeddel vorstellen baares Geld*»). Оскільки відповідні каси (*Bancozeddelcassa*) нерідко «відчувають труднощі задовольнити попит різних сторін», бо з 1771 р. банкнотли зносилися в обігу, то цісарю видавалося за необхідне випустити нові емісії цих грошових знаків. Враховуючи територіальне розширення імперії, влада якої охоплювала вже Галичину та Лодомерію і Трансильванію, Йосиф II вважав наявну кількість банкнотлів більше невідповідною (*nicht mehr angemessen*) «потребам обігу» і збільшував обсяг емісії до 20 млн. гульденів. Тоді ж було випущено 770 тис. банкнотлів номіналами в 5 гульденів (загальною вартістю 3,85 млн. фл.), 205 тис. – по 10 гуль-

денів (2,05 млн. фл.), 102 тис. – по 25 гульденів (2,55 млн.), 51 тис. – по 50 гульденів (2,55 млн.), 30 тис. – по 100 гульденів (3 млн. фл.), 6 тис. – по 500 гульденів (3 млн. фл.) та 3 тис. – по 1000 гульденів (3 млн. фл.). Ці знаки приймалися в усіх касах імперії за повну вартість як готівкові гроші, причому половина обов'язкового платежу могла сплачуватися банкочетлями (наприклад, 5 із 10 гульденів). Новими місцями їх обміну на готівку стали трансільванський Германштадт (Сибіу, Румунія) та галицький Лемберг (Львів), що означало запровадження нових грошей з 1785 р. і на території Галичини. Тим, хто відмовлявся приймати банкочетлі, загрожувало покарання.

Принагідно зазначимо, що австрійський досвід позитивно оцінили, а згодом і запозичили сусіди-росіяни. Граф Карл Сіверс рекомендував Катерині II заснувати державний банк для випуску паперових «цеттелів», забезпечених міддю та розмінних на «дзвінку монету», а князь Олександр Вяземський, завідуючий фінансами генерал-прокурор Сенату, позначив ці «цеттелі» терміном «асигнації». Тому покриваючи видатки російсько-турецької війни (1768 – 1774), імператриця Катерина II схвалила в маніфесті від 29 грудня 1768 р. випуск перших російських паперових грошових знаків – асигнацій, яких випустили спочатку на 12,7 млн. руб. (1769 – 1775), а потім додатково перед другою російсько-турецькою війною (1775 – 1786) ще 26,6 млн. руб. Унаслідок наростання емісії державний борг Росії на кінець правління Катерини II (1796 р.) сягнув лише асигнаціями 166 млн. руб.⁷

Обіг паперових грошей створив дві великі проблеми: наростання їх обсягу та їх полегшене фальшування. Цьому сприяли як зовнішні, так і внутрішні обставини. Наприкінці XVII ст. Австрія, мобілізувавши свої ресурси для війни з наполеонівською Францією, опинилася в скрутному фінансовому становищі. Можливостей потужного банку Шварценберга (1788 – 1830) з уставним капіталом у 1 млн. фл., який значною мірою підтримував економічний розвиток та стан фінансів Австрії, виявилось недостатньо⁸. У 1793 р. унаслідок воєнних дій ви-

датки Австрії склали 120 млн. фл., вперше склавши дефіцит у 10 млн. фл., а в 1794 – 1801 рр. постійно становили 150 млн. фл. на рік⁹. Для виходу із ситуації Міністерство фінансів випускало у 1794 – 1809 рр. облігації військової позики, які щорічно нав'язували на суми від 100 тис. до 1 млн. (звично по 200 фл. від громади) населенню Галичини та Буковини¹⁰. У 1799 р. серед жителів та общин Буковини, наприклад, розповсюдили облігацій військової позики 1796 р., а в 1800 р. – позики 1797 р.¹¹. Як засвідчують документи¹², за першу половину 1799 р. на Буковині зібрали у такий спосіб 33 тис. фл. (причому по 1200 – 2500 фл. припадало на містечка: Сучаву, Серет, Чернівці, а з Банили зібрали лише 36 фл.). Суми внесків були досить відмінними – від 26 кр. Марти Тарнавської з Брідка та 3 фл. Григора Драчинця з Бабина до сотні флоринів у купців. Проценти за цими облігаціями військового часу сплачуватимуть згодом у 1812 – 1860-х рр.¹³. Самі облігації, як і паперові гроші, підробляли, про що свідчать наведені в справах судові процеси над Юзефом Бірібаумом та Салманом Пінелесом¹⁴. Винних карали «від п'яти до десяти років тяжкої тюрми» (*durus carcer a quinque usque ad decem*)¹⁵. Незгідних брати облігації та паперові гроші звинувачували в «порушенні державного кредиту».

Оптимальний вихід із скрутного фінансового становища, що склалось після невдалих військових дій, уряд вбачав у збільшенні емісії банківських білетів, тобто банкочетлів (нім. *Bancozettel*; молд. *банкоцедула*). На цей період до них чудово підходило визначення їх сучасника М.М.Сперанського «як паперів,... що є нічим іншим, як прихованими боргами»¹⁶. За патентом від 1 червня 1795 р. Віденський міський банк вилучив старі банкочетлі та, суттєво піднявши емісію, випустив на 35 млн. гульденів нових, мотивуючи це тим, що банкочетлі мають право обігу (завуальовано це означало, обов'язкові до обігу) в Галичині та Лодомерії, Угорщині та Семигороді¹⁷. У 1796 р. уряд установив примусовий курс банкочетлів. Саме тому цей рік, коли утвердилася окужна каса на Буковині, можна вважати, гадаю, роком запровадження паперових грошей на Буковині.

Ні податки, ні позики, ні економія на монетному матеріалі та карбування в міді не могли задовольнити всі необхідні видатки, які в основному перекинули на «терплячий» папір. Для подальшого покриття бюджетного дефіциту та воєнних видатків Міністерство фінансів зробило додаткові емісії банкочетлів, за які французи насмішувато прозвали австрійців «паперовими солдатиками»¹⁸. Обсяг банкочетлів зріс вдсятеро – із 35 млн. фл. у 1795 р. та 46 млн. наприкінці 1796 р. (курс 100 % до твердої валюти) до 337 млн. фл. у 1802 р. (курс 122 %) ¹⁹. Внаслідок зростаючого інфляційного знецінення паперових грошових знаків, як і в сусідній Росії, з'явився лаж (надбавка у банкнотах до вартості дзвінкої монети), який у 1799 р. становив лише 8 гульденів на 100 гульденів конвенційними монетами, у 1802 р. уже 22 гульдени, у 1809 р. – 196 гульденів, а в 1811 р. – аж 833 гульдени²⁰. Враховуючи стрімке наростання ажіо, іноземні комерсанти почали в 1806 р. активно закуповувати за паперові гроші товари (та й монети)²¹, що насторожило губернаторство, яке веліло поліції взяти цих торгівців під нагляд.

Унаслідок зростання обсягу банкочетлів у 1800-х рр. виникла проблема нестачі розмінної монети в сріблі, для компенсації якої в 1800 р. з'явилися і купюри (*Appoints*) номіналом 1 та 2 гульдени. Для розміну цих монет Віденський банк випустив спочатку паперові розмінні знаки (*Münzzettel; съмне де хартіє*) в 3, 6, 15 крейцерів 1805 р. [*Державний архів Чернівецької обл., ф. 1, оп. 1, спр. 1889:90*], а згодом мідні банкочетлі (WIENER ST(adt) BANCO ZETT(el) TEILUNGSMUNZ) в 15 та 30 кр. 1807 р.²², установивши тоді ж обов'язковий прийом банкочетлів під страхом покари. Населення Галичини та Буковини постійно притримувало монети, розраховуючись банкочетлями.

Неврожай 1800 – 1801 рр. посилив грошову кризу (особливо у формі нестачі розмінної монети) як в Угорщині, так і на Буковині. Із Чонградського комітату²³ писали: «Відплив дзвінкої (срібної) монети на платню військам та випуск (паперових) банкочетлів робить наше життя нестерпним. Ніхто не відчуває довіру до цих фіктивних цінностей. Багаті гублять свої ба-

гатства, а бідні вмирають з голоду, тому що, навіть отримуючи платню за свою працю, вони не можуть розмінити своїх паперів». Враховуючи складність ситуації, буковинські дворяни жертвували державній скарбниці певну суму грошей у сріблі, за яку губернатор висловив їм свою вдячність²⁴.

У 1806 р. з обігу почали зникати не лише срібні, а й мідні монети. Галицьке губернаторство закликала Буковинське окружне управління вдаватися до рішучих заходів стосовно тих осіб, що накопичували мідні гроші²⁵. Поряд з цим Галицьке губернаторство випустило у 1806 р. циркуляр про зняття мит у подвійному розмірі (на 15 % більше тодішнього ажю), якщо вони будуть виплачуватися паперовими грошима²⁶. В обігу, однак, не відбулося кардинальних зрушень – старі монети не появились, а паперові монетні знаки зносилися. Оскільки зношені монетні знаки себе не виправдали, то у 1807 р. їх зняли з обігу та за рішенням від 18 грудня 1806 р. емітували нові мідні монети вартістю у 30 та 15 крейцерів 1807 р. (тобто пів- та чверть рейнського флорина), карбовані на основі банкоцетлів. Це призвело до їх знецінення, що непрямо засвідчують тогочасні документи. Враховуючи курсове співвідношення, за циркуляром № 10984 від 16 березня 1807 р.²⁷ населенню Буковини було дозволено для полегшення оплати ребунциального податку замість 20 крейцерів конвенційною монетою (КМ) сплачувати 35 крейцерів банкоцетлями чи мідними грошима (*«кръцари ом бани де конвенціе – банкоцъдули, сау бани де арамъ»*), тобто перевищення сягало тут 150 гульденів банкоцетлями на 100 гульденів КМ. Такі пониження курсу мідних банкоцетлів після «реформи 1806 р.» викликало на Буковині різку зміну настрою серед населення та чутки про зниження вартості банкоцетлів²⁸ – до цього часу лише купці, які скуповували цінні метали, розуміли неминуче падіння банкоцетлів. У 1807 р. появились численні фальшиві паперові банкоцетлі²⁹. Значна частина їх була французького походження – незважаючи на всі протести Австрії, у французько-італійській Цизальпійській республіці та у Франції наприкінці XVIII – початку XIX ст. фальшувалися австрійські банкоцетлі³⁰.

Внаслідок величезних видатків на австро-французькі війни і репарації після Аустерліца та Ваграма суттєво зросли державні видатки, які зросли з 145 млн. фл. до 355 млн. фл. (1810)³¹. Тому австрійський уряд інтенсифікував випуск мідних монет (яких накарбували з 10 млн. фл. у 1801 р. до 140 млн. фл. у 1811 р., зеконотримавши цим типом емісії грошей на 40 млн. фл.³²), та нові емісії банкнот-банкоцетлів, які почали масово фальшувати й на окраїнах імперії. За декретом від 7 вересня 1811 р., що відміняв вересневе положення 1803 р., Галицький апеляційний суд оголосив смертну покару (*Todesstrafe*) за фальшування грошових знаків – банкоцетлів чи викупних білетів³³.

У Відні асигнації, кількість яких непомірно зросла, різко впали в ціні. Службовці, які отримували платню лише асигнаціями, помирили з голоду; армія гроші не доотримувала, а інваліди просили милостиню на дорогах. Цинічні друзі міністра фінансів, до речі, безкорисливого графа Йосифа Валліса, богемського бургграфу та президента Придворної палати, що гарно заробляли на актуальній інформації від нього, цинічно говорили про народ: «Ті, які загинули в бою (тобто були доведені до злиднів та померли з голоду), померли славною смертю за Вітчизну»³⁴. Наживалися лише фінансові ділки, які вклали гроші-банкоцетлі в нерухомість, меблі, одяг. Вони розбещували натовп своїми скандально здобутими багатствами – дехто з багатіїв припалював люльку паперовими грошима.

Результатом такої невідрегульованої фінансової політики став новий розлад грошового господарства. Унаслідок австро-французької війни обіг паперових грошей між 1795 – 1802 рр. збільшився вдесьтеро (з 35 до 337 млн. гульденів), покриваючи зростаючий дефіцит, який з кожним роком війни наростав³⁵. Це означало, що банкоцетлі стали кредитними грошима, погашення яких не вирішувало фінансових проблем, а лише відкладало їх на певний час. Корируючи ситуацію, в 1811 р. Франц I спробував (імовірно, за порадою міністра фінансів) урівняти імперський та угорський курс валюти, понизивши ціну угорської валюти до австрійського рівня. Після того як угорський сейм

цю умову рішуче відхилив, цісар роздратовано анулював скликання цього органу³⁶. За пізнішою офіційною інтерпретацією, що приховувала справжні причини (в т. ч. і катастрофічні наслідки Пресбурзького та Шонбрунського миру 1805 і 1809 рр.), фінансова криза, вважалось, була спричинена малою участю Угорщини в державних видатках³⁷. Загалом в обігу ж березня 1811 р. перебувало понад 1060 млн. флоринів банкочетлями, наслідком чого було катастрофічне підняття цін, підвищене ажю та подальше зникнення срібних монет. Саме це призвело до банкрутства Австрії в 1811 р. Слід зазначити, що внаслідок цих же причин подібні проблеми виникли і в сусідній Росії, в якій за указом Сенату від 27 червня 1810 р. навели фінансовий порядок та встановили єдину грошову систему.

Банкрутство Австрії стало очевидним в березні 1811 р., коли грошова маса досягла понад 1 млрд. фл. банкочетлями. Тоді 100 флоринів сріблом відповідали 833 флоринам банкочетлями і, навпаки, 100 фл. банкнотами складали 12 фл. сріблом³⁸, що становило співвідношення 1 : 8,3(!). Таке високе ажю і відповідний ріст цін спонукали енергійного міністра фінансів Й.Валліса (на основі нестандартного в попередній практиці квантитативного аналізу) до першої австрійської девальвації банкочетлів та мідних монет, проте, не у 8, а для полегшеного рахунку (та й змоги скористатися старими знаками) лише в 5 разів – за стару банкноту в 100 флоринів виплачували один викупний білет в 20 фл. Саме це співвідношення 1 до 5 лягло в основу грошової реформи 1811 – 1812 рр., відомої як запровадження віденської валюти (Wiener Währung, W.W.)³⁹. За патентом від 18 лютого 1811 р., старі банкочетлі мали бути замінені новими паперовими грошима: *вимінними* або *викупними білетами* (*Einlösungsschein*) у розрахунку 5 : 1⁴⁰. За додатковим цісарським розпорядженням, з 15 березня 1811 р. усі податки та державна заробітна плата (за винятком пенсій) почали оплачуватися викупними білетами чи банкочетлями (що відповідали п'ятикратному розміру білетів). Це означало різке зменшення паперової маси в обігу без державного інтервенційного втручання. Виникли, однак, певні

організаційні проблеми на державному рівні: емітування необхідної кількості білетів та карбування мідної розмінної монети, адже вартість популярних банкочетлів в 2 та 1 фл. склала відповідно 24 та 12 кр. ВВ.

Проведення реформи, що наносила суттєві збитки громадянам, вимагало багато організаційних зусиль і на Буковині та в Галичині⁴¹. Дізнавшись, наприклад, про реформу 1811 р., житель громади Хрещатик Михайло Мохринський (точніше, хтось з правників – замість підпису стояв хрестик) написав у губернаторство клопотання про дозвіл на оплату щойно придбаного господарства банкочетлями, які він збирав довгі роки⁴², на яке він так і не отримав відповіді. Подібні випадки викликали обурення буковинців і Галицьке губернаторство встановило спостереження над настроями населення⁴³. Для інформування громад Буковини про процедуру обміну відбулися відповідні інструкції в Чернівцях, Сучаві, Сереті, Кимполунзі, Кіцмані, Сторожинці, Жучці, Солці тощо⁴⁴. Внаслідок обміну в касах накопичилися значні суми банкочетлів. До 31 травня 1812 р. Станіславська окружна рада зібрала, наприклад, близько 11088 флоринів, які староста Штуттергайм (Stutterheim) слізно благав у Галицькому губернаторстві якомога швидше забрати від нього⁴⁵.

Реформа тривала. Щоб запобігти, за словами Й.Валіса, «заклинюванню повсякденного обігу» (*Stockung im täglichen Verkehr*) через нестачу розмінної монети, до 31 жовтня 1812 р. дозволили обіг популярних паперових банкочетлів в 1 та 2 фл. та мідних монет попередніх емісій (у т.ч. мідних банкочетлів, які також стали в п'ять разів дешевшими – 30 крейцерів 1807 р. були переоцінені в 6, а 15 кр. 1807 р. – в 3 кр. 1812 р.). Зазнали переоцінки ще 3 та 1 кр. 1800 р. (відповідно та 2 та 1 кр. ВВ)⁴⁶, а 6 кр. взагалі не допустили до переоцінювання. Банкочетлі можна було до цієї дати використовувати для закупівлі товарів в межах 1 гульдена (точніше 59 кр.). Старі мідні монети намагалися вивезти за кордон та переплавляти, що в черговий раз заборонило губернаторство. За цей час, за цісарським указом від

4 січня та патентом від 30 березня 1812 р.⁴⁷, на монетних дворах Шмьольніца та Сіклова (Оравічи) мідні банкочетлі перекарбували на нові монети в 3 та 1 крейцерів ВВ (Віденської валюти), чим було покрито потребу в розмінній монеті.

Загальна емісія нових грошей, що мали замінити як державний борг старі банкочетлі на суму понад мільярд флоринів (точніше, 1060 млн. флоринів банкочетлями), склала 208,64 млн. флоринів викупних білетів. У цісарському патенті було також гарантовано, що емісія цих білетів не перевищить чверть мільярда флоринів. Проте війна продовжувалася, і для покриття нових військових видатків у 1813 р. були додатково випущені еквівалентні викупним *антиципаційні білети* (Anticipationssscheine), які мали «антиципувати» податки, тобто в рахунок майбутніх прибутків від земельного податку. Загальний обсяг білетів сягнув спочатку (1813) на 45 млн. фл., проте у 1815 р. він перевищив вже 470 млн. фл. – визвольна війна обійшлася в 580 млн. фл.⁴⁸. Ці нові паперові гроші віденської валюти (W.W. у німецькомовних документах, далі ВВ), що отримали місцеве позначення (*fl. on valuta*), утвердилися в галицькому та буковинському обігу. За документами громади Брідка від 1 листопада 1811 р., селянин отримував право розраховуватися «флоринами у валюті» чи худобою за 12 днів панщинної роботи. Селяни громади Молодії були зобов'язані здавати дрова – за один станжен (сажен) дров зараховувалося 30 кр В.В.⁴⁹. Частину с. Банилів Релігійний фонд продав за 13064 гульденів викупними білетами⁵⁰. Іван Волчинський із Звиняча у своєму заповіті залишав дочкам у 1814 р. 8000 лей в «айнлезинсшайне» на зейстрію (придане)⁵¹. Неправильний вибір курсу (1 : 5 замість 1 : 8, чим визначилося дизажію й нових білетів), відсутнє металеве покриття, збільшення емісій та неоптимальне проведення реформи – про неї знали всі ділки – призвели згодом до суттєвого ослаблення кредитної системи Австрії⁵². Поряд з тим, реформа, проведена вольовим графом Валлісом, знаменувала нову та, на нашу думку, необхідну сторінку грошового обігу Австрії, відомою як «Віденська валюта».

Видатки мирного 1815 р., значна частина яких складала витрати на «танцюючий» Віденський конгрес, становили 262 млн. фл. Потреби армії перевищували у 1816 р. прибутки на декілька мільйонів⁵³, що в черговий раз компенсувалося паперовими грошима. Загалом навіть післявоєнні потреби Австрії призвели до повторного зростання емісій паперових грошей – у середині та наприкінці 1815 р. в обігу, крім частково тезаврованих населенням 33 млн. фл. золотом та 364 млн. фл. сріблом і 175 млн. фл. міддю, перебувало від 528 до 610 млн. фл. антиципаційними та викупними білетами⁵⁴, що перевищували передбачувану суму майже в два з половиною рази.

Надлишок грошей призвів до бродіння мас. Комісар поліції Кандіні з Бродів надіслав до галицького намісника донесення про розповсюдження «російськими агентами» чуток, за якими австрійські паперові гроші дуже знецінені, що, на його думку, підривало довіру до Австрії. Подібна інформація поступала зі Стрия, Станіслава, Коломиї, Чернівців та інших староств (дистриктів)⁵⁵. Це викликало значне занепокоєння Придворного управління поліції у Відні, яке 10 листопада 1815 р. «спустило» директиву галицькому губернаторові про встановлення таємного стеження за громадською думкою галичан щодо фінансового стану Австрії. Цю директиву воно згодом, в 1816 р., проконтролювало⁵⁶. Незабаром довелося спростовувати чутки про примусову здачу срібного посуду для покращення фінансового положення⁵⁷.

Перенасичення ринку паперовими грошима як віддалені наслідки фінансової катастрофи 1811 р. міністр фінансів Штадіон, колишній суперник Меттерніха на пост міністра зовнішніх справ, почав «амортизувати» лише наприкінці 1815 р., значною мірою, завдяки французьким репараціям (69 млн. гульденів із 700 млн. франків контрибуції). Для фінансової стабілізації після закінчення наполеонівських війн патентом від 1 червня 1816 р. офіційно відновлювалось карбування монет за конвенційною стопою (КМ), часто згадуваних у бувшинських актах цих років. Для боротьби з інфляційними про-

цесами за цим патентом був започаткований «Привілейований австрійський національний банк: Privilegierte Oesterreichische Nationalbank», «незалежний від держави банкнотний банк, що ґрунтувався на акціях», завданням якого стало вилучення знецінених паперових грошей В.В. за рахунок випуску нових банкнотів, які мали обміняти до 1842 р.⁵⁸. Параграфом № 1 патенту було урочисто проголошено, що «відтепер ніколи не матиме більше місця виготовлення нових паперових грошей з примусовим курсом та збільшення емісій тих банкнот, які знаходяться в обігу». Уже 1 липня 1816 р. банк розпочав свою роботу щодо погашення старих білетів В.В. за рахунок карбування конвенційних монет та випуску банкнот нового взірця (5, 10, 25, 50, 100, 500, 1000 гульденів від 1.7.1816 р. та 23.6.1825 р., 5 та 10 гульд. від 8.12.1833-34 р., 5, 10, 50, 100, 1000 гульд. від 01.1.1841 р. та 1.1.1847 р.).

Паперові гроші, вигідні лише іпотечним боржникам, стали «прихованими боргами» держави (М.Сперанський) і тому постійним завданням Міністерства фінансів Австрії було «долати» цей пасив Національного банку новими «активами» – випусками конвенційних монет. Для розміну банкнот продовжилося карбування в сріблі конвенційних 20, 10, 5 та 3 кр., гульденових та талярних монет і розпочалося карбування в міді нових розмінних 1 крейцера зразка 1816 р. для заміни мідних банкнотів 1807 р. та викупних монет 1812 р. Карбування нової конвенційної міді (на монетних дворах, які відкрили через чотири роки після їх зупинки) триватиме майже безперервно до 1851 р. (у т. ч. за правління Фердинанда I та три перших роки правління Франца Йосифа I), а нова монетна продукція перебуватиме в обігу разом із девальвованими монетами Віденської валюти до того ж часу.

Придворна канцелярія проінформувала Галицьке губернаторство про монетарні заходи директивним листом від 1 червня 1816 р. Уряд турбувався підготовкою населення до змін. Губернатора зобов'язали організувати переклад декрету Франца I про грошову реформу на крайові мови – польську та мол-

довську. За оперативне проведення цієї роботи перекладачі Белавський, Тисовський та Ракочі (перекладач на молдовську) незабаром отримали подяку від Придворної канцелярії⁵⁹.

Хоча новостворений Австрійський національний банк випустив банкноти номіналами в 5, 10, 25, 50, 100, 500 та 1000 фл. без примусового курсу, ажіо срібних монет не почало знижуватися. Для стабілізації ситуації уряд вдався до запровадження державної позики за патентом від 26 жовтня 1816 р. У принципі це призвело до другої девальвації – викупні та антиципаційні білети отримали курсове співвідношення 1 : 2,5, тобто за подібний білет в 100 фл. платили 40 фл. конвенційною монетою, а за стару 100-флоринову банкноту банкнотцетлями – всього 8 фл. КМ. Це засвідчує і курс паперових грошей у містах Буковини⁶⁰. Поряд з тим, обсяги грошового обігу почали наростати, а він сам відносно стабілізуватися⁶¹. Непрямим свідченням цього є те, що в 1817 р. на Буковині припинилися платежі російськими асигнаційними рублями, курс яких після наполеонівських воєн знизився – грошовий ринок краю вже був забезпечений власними банкнотами⁶². Слід зазначити, що подібна боротьба з іноземною валютою спостерігалася в 1818 р. і в сусідніх російських губерніях (в т. ч. у Бессарабії)⁶³.

Віденська валюта, яку поступово вилучали, продовжила курсувати в різних тарифах та процентах по старих боргових зобов'язаннях (до 1857 р.). В офіційних паперах і згодом – ще в 1818 р. з'являвся подвійний курс – у віденській та конвенційній валюті: обсяг державного податку для Буковини складав 800 тис. фл. віденською валютою чи 320 тис. фл. конвенційною монетою⁶⁴, тобто дотримувалося офіційне співвідношення 1 : 2,5. Однак цей курс на місцях міг коливатися. За актами Драчинецької громади від 14 травня 1816 р., за додатковий відпрацьований день боярин мав заплатити робітнику 1 фл. викупними білетами (*Einlösungsschein*) чи 20 кр. (20 *Cr. Conventionsmünze*)⁶⁵, тобто склався курс 1 до 3.

Загалом, за офіційною інформацією, кількість викупних білетів продовжувала наростати, збільшуючись кожні три місяці

на 4–9 млн. фл.: від 176626,3 тис фл. у січні до 189689,3 тис. фл. у липні 1818 р. Процентний розрахунок засвідчує суттєве наростання обсягів грошових мас – від 2,37 % з січня до квітня та 4,62 % з квітня до липня і 9,2 % (!) з липня до вересня 1818 р., що означало нову інфляцію. Загалом у вересні 1818 р. в обігу вже перебувало, не враховуючи антипаційних білетів, 208 млн. 905,5 тис. фл. викупними білетами (*rewersa wykupajace*) та 4,73 млн. фл. мідною монетою. Придворна канцелярія оголосила в 1818 р. про обмін викупних попсутих та рваних білетів на їх нові випуски⁶⁶, що, однак, довіри до цих кредитних грошей не підняло. Потрібно було вживати інших заходів.

Саме ці обставини відбилися на особливостях грошового обігу Буковини 1820 – 1830 рр. Як засвідчують тогочасні документи, поряд з Австрійським національним банком утворилися приватні банки, позиками яких монархія регулярно користувалася, покриваючи дефіцит державного бюджету. Процвітаючим банком був Фріс і К, який, правда, збанкрутував у 1826 р. Найпотужнішим посередником, однак, став Дім Ротшильдів, представник якого Соломон заснував у 1820 р. Інституцію грошей (*Geld-Anstalt*). Штадіону вдалося залучити цей приватний капітал і у 1820 р. за рахунок субсидій чотирьох братів Ротшильдів, яким за це дали австрійське дворянство, та вилучити 229 млн. гульденів ВВ (з 684 млн. гульд. паперовими грошима) за нові банкноти та монети. У 1824 р. – рік смерті Штадіона – стягли ще 284,3 млн. гульд. ВВ за курсом 1 : 2,5 та повернули Англії гроші за позики 1805 та 1809 рр. (103 млн. фл. боргу та 25 млн. фл. процентів). У січні 1828 р., за інформацією губернського представника Австрійського національного банку, барона М.Штайнера, було стягнуто загалом до 340 млн. фл., а в обігу залишалося ще 817,4 млн. фл. ВВ. Тоді ж 928 галичанам виплатили понад 1 млн. фл. за облігації (та проценти на них) військового часу (*listy zastawnyczny*)⁶⁷. Процес обміну білетів ВВ продовжувався і надалі – каса окружного міста Чернівці, випросивши в губернаторстві по 3000 фл. новими банкнотами та 3000 фл. срібними монетами КМ, з трав-

ня 1829 по квітень 1830 р. обміняла 37875 фл. ВВ⁶⁸. Як бачимо, криза (в т. ч. і довіри) була подолана.

Зупинивши інфляцію в 1816 р., а потім в 1824 р., австрійський уряд, а отже й Галицьке губернаторство, вдалися до ряду заходів, спрямованих на урегулювання грошового обігу Буковини⁶⁹, на встановлення курсу золотих та срібних монет, які знаходилися в тутешньому обігу⁷⁰. Монети мали вищий курс і тому зникали з обігу. Тому в 1821 р. Галицьке губернаторство поставило вимогу оплачувати службовцям відрядження металевими грішми⁷¹. Грошової маси на периферії імперії знову катастрофічно не вистачало, про що засвідчують періодичні звертання Окружного управління Буковини до своєї метрополії щодо забезпечення Крайової каси 25000 фл. ц. к. монетою в сріблі (*fl.k.k.Münze in Silber*) (4.01.1826)⁷². Гроші намагалися зібрати за допомогою різноманітних податків (особливо поземельного), однак виникали ускладнення. У 1823 р., наприклад, Радівецька економія поскаржилася в губернаторство на німецьких колоністів із общин Фратівці, Мілешівці та Сатул Маре, які відмовилися оплатити поземельний податок дзвінками (металевими) грошима⁷³. Тому, за циркуляром від 20 грудня 1823 р.⁷⁴ у погодженні з ц.-к. Міністерством фінансів, було навіть дозволено для поживлення грошової циркуляції зняти заборону на обіг іноземних золотих та срібних монет, раніше не дозволених у законному обігу, а також на їх завезення углиб країни. Для цього на митних пунктах Буковини встановлювався безмитний провіз таких монет. Для визначення запасу цінних металів галицький губернатор запровадив обов'язкову перевірку та клеймування золотих та срібних речей крайовими мовами за участі філіалів монетного двору, і в т. ч. і в Чернівцях⁷⁵.

На грошовий обіг краю цих років суттєво впливав обіг сусідів. У сусідній Росії, де різко розширилося післявоєнне виробництво товарів, реалізація яких потребувала більшої кількості грошей, скоротилася надлишкова маса асигнацій, внаслідок чого їх курс піднявся і в обігу появились тезавровані населенням сріб-

ні та золоті монети. В результаті збільшеного видобутку цінних металів протягом 1811 – 1830 рр. було ще додатково карбовано 104,5 млн. руб сріблом та 66,12 млн. руб. золотом⁷⁶. Завдяки цьому Росія, монети якої часто виступали товаром⁷⁷, дозволила в 1820-х рр. безмитний вивіз золотої російської та срібної монети⁷⁸. Завдяки цьому іноземна монета (особливо якісна російська) та забезпечені цінним металом асигнації стрімко увірвалися в грошовий обіг Галичини та Буковини. Факт обігу російських грошей підтверджують і протоколи із с. Драганівка нинішньої Тернопільської області, де фіксуються мідні копійки, срібні рублі та паперові «асигнати»⁷⁹. Згодом російські гроші з чужих територій (у т. ч. з Буковини та Молдови) поверталися в Росію при оплаті російського товару. Згодом це викликало зворотній вплив фальшивих золотих монет та асигнацій, які, за інформацією краківського міщанина Г.Гернера, як і австрійські банкноти, у 1834 р. підроблялися в Англії⁸⁰. Російські власті намагалися вжити відповідних заходів проти напливу фальшивок⁸¹, що й призвело до чергової заборони монетного експорту.

Після того як Росія заборонила монетний експорт, срібної монети знову перестало вистачати. Компенсувати нестачу срібної монети були покликані кредитні скарбничі знаки та банкноти. Це непрямо засвідчують і податки, що збирали на Буковині. Надходження з Буковини на початку XIX ст. становили близько 1 млн. фл., тобто по 5,5 фл. на кожного жителя 182-тисячної Буковини. Сума була достатньо високою і в умовах тогочасного зникнення срібла могла виплачуватися й паперовими грошима, чим намагалися скористатися німецькі колоністи з південнобуковинських общин (див. вище). Обсяг лише державного податку (без непрямих) для Буковини складав у 1818 р. 800 тис. фл. банкнотами віденської валюти, чи 320 тис. фл. конвенційною монетою, та декілька мільйонів (?) непрямих податків (на продукти харчування та напої). Приблизно таким був обсяг податків і в 1820 р. та наступних роках (аж до 1837 р., коли відбулося нове регулювання податків)⁸². Відомі нам документи Галицького

фінансового управління за 1830–1835 рр.⁸³ показують обсяг прямих та непрямих податків (на харчування, тютюн тощо) для Галичини (до складу якої входила Буковина). За 1831 по 1835 рр загальний обсяг податків піднявся з 6 млн. 677 тис. фл. до 7 млн. 434 млн. фл. Чисті надходження з Галицького губернаторства зросли, однак, з 5 млн. 147 тис. фл. (1831) до 6 млн. фл. 369 тис. фл. (1835). Розміри податків вказують на зростання кредитних паперових емісій у грошовому обігу, до яких поволи призвичаїлося населення Буковини. В черговий раз в буковинському обігу 1828 – 1830-х рр. з'явилися фальшиві паперові австрійські гроші, які виявляли в різних громадах (у т. ч. і в Садгорі)⁸⁴.

Політика Меттерніха, спрямована на посилення ролі Австрії в європейських схемах (1829 р.: мобілізація проти Росії), мала наслідком великі видатки та нові емісії банкнот. Внаслідок цього виникла значна заплутаність фінансових справ Австрії, яку в 1834 р. розв'язав богемський граф Коловрат, упорядкувавши банківські рахунки Австрії⁸⁵. Поряд з тим, для пізнішого грошового обігу Буковини відчувається певна нестача матеріалів. Її доводиться для деяких періодів (1830 – 1840 рр.) компенсувати додатковими джерелами – курсовими таблицями із сусідньої Румунії, де наводилися обігові монети Австрії⁸⁶, та архівними матеріалами про стан справ у сусідніх краях, який системно зумовлював грошовий обіг краю. Саме за румунськими матеріалами, основні монетні найменування загалом співпали з цісарським розпорядженням від 27 липня 1816 р. щодо дозволених засобів обігу та обміну, проте до списку МЛН увійшли, крім нових турецьких монет (*ікусари, махмуді, стамболи*) і монет та банкнот німецьких земель, ті ж російські рублі сріблом та знеціненими асигнаціями (до 1843 р.) чи вартісними кредитними білетами (з 1841 р.). За архівними ж матеріалами, в сусідній Росії певна фінансова криза середини 30-х рр. спричинила указ Сенату від 23 червня 1834 р. про дозвіл розраховуватися іноземною монетою «при взаємній згоді покупців та продавців»⁸⁷, що означало залучення до грошового обігу прикордонних ра-

йонів Росії монет сусідніх країн (і, в першу чергу, Австрії). У такий спосіб як плата за худобу та інший товар австрійські таляри та цванцігери (за 63 коп. асигнаціями) з прикордонної Буковини потрапляли в грошовий обіг російської Бессарабії. Там таляри в 1833–1836 рр. мали курс в 4 руб. 76 коп. (1 руб. 28 кр. сріблом)⁸⁸. Як бачимо, цінове співвідношення між таляром сріблом та таляром асигнаціями, дешевшими майже в чотири рази, засвідчує своєрідне «вимивання» австрійських срібних монет у напрямку Росії. Таляр низькопробними цванцігерами був значно дешевшим – він складав всього 3,76 руб., тобто ринок надавав перевагу високоякісній монеті, що, в першу чергу, відбувала за кордон.

Саме тому, незважаючи на регулювання фінансової політики Австрією графом Коловратом, як і раніше, в буковинському та галицькому грошовому обігу 1836 – 1838 рр. і надалі не вистачало срібної монети, що засвідчило активне галицько-буковинське листування тих часів⁸⁹. Галицьке губернаторство навіть «спустило» для буковинців у серпні 1835 р. положення про конвенційну монету як засіб оплати накладених судом штрафів⁹⁰. Певними підставами для нестачі монети, яке інтенсивно компенсували емісіями банкнот, стало поєднання внутрішніх та зовнішніх обставин. Внутрішньою обставиною було різке зниження карбування у перші роки правління Фердинанда I (1835 – 1848), монети якого для 1835 – 1836 рр. вважаються нечастими в нумізматичному відношенні⁹¹. Зовнішнім фактором у 1838 р. стала чергова заборона Росії, яка готувала грошову реформу 1839 р., вивозити за кордон свої гроші⁹². Побічно ця заборона інтенсифікувала «вимивання» через торгівлю з Бессарабією австрійських монет, що не могло не відбитися на грошовому ринку прикордонної Буковини. Основний акцент при вирішенні фінансових справ переноситься, однак, не на іноземну срібну монету, як це траплялося раніше, а на австрійські банкноти (хоча з певним лажем). Тому найвигідніші «гешефти» супроводжувалися суттєвою приміткою – «у сріблі»⁹³.

У 1839 – 1845 рр., із завершенням Першої промислової революції, розпочалася значна економічна криза. Істотним елементом цієї кризи була нестача грошових засобів при суттєвому зростанні їх обігової кількості⁹⁴, що спричинило дорожнечу та, в промислово розвинутих країнах, масове безробіття. Нестача обігових коштів у Австрії тих років мала долатися за допомогою скоординованих дій трьох форм банківських установ, які до 1848 р. забезпечували потреби населення в грошовому забезпеченні обігу та кредитних позиках (як засобів платежу). Це були: ошадні каси, капітал яких за рахунок вкладників становив у 1850 р. 62 млн. гульденів, могутні приватні та державні банкнотні банки (Notenbank). Найвідоміші приватні банки, що спонсорували банкнотні, належали провідним капіталістам того часу – С.М.Ротшільду, Сімону Г.Сіна, Арнштейну та Ескелесу, Шнапперу, Й.Г.Штаметц-Майєру, Гаймюллеру, Перісутті та ін. В умовах кризи віденський банк Гаймюллера, задіяний в грошових операціях, у 1841 р. збанкрутував, що суттєво дестабілізувало монетарно-фінансову ситуацію в Австрії. Крах банку Гаймюллера певним чином відбився на кредитній системі Австрії, яку намагалися рятувати цінними інвестиціями. Крім того, великим залишався плаваючий борг держави за попередні роки. Внаслідок цього, у 1843 р. Австрійський національний банк мав лише 14 млн. фл. готівкою – золотою та срібною монетою⁹⁵. Це відбилося на постачанні Буковини готівковою монетою – чергові листи-клопотання на постачання монетою⁹⁶ в умовах нестачі монети мало чим могли зарадити справи.

Ц.-к. міністерство фінансів активізувало свою діяльність, закупаючи за високими цінами через своїх монетних уповноважених (Munzprobierer) по всій монархії (та в Галичині) срібло та золото на карбування австрійської монети⁹⁷. Користуючись сприятливою кон'юктурою, австрійські піддані (як, наприклад, галицькі поміщики Вітвицький, Козицький та ін. у 1841 р.) почали вивозити з Росії значні суми грошей сріблом, зібрані з торгівлі, що з сумом відзначають службовці російських митниць. У

1843 р. інший поміщик Лебединський – провіз 4000 рублів сріблом, а в 1848 р. князь Любомирський з адвокатом Сенковським перевезли 2,5 тис. рублів півімперіалами та 6000 рублів сріблом⁹⁸. Як бачимо, сусідня Росія стала своєсереднім Ельдорадо для австрійських монетарень. Завдяки подібним спекуляціям та пониженням процентних ставок Кредитного банку⁹⁹ в середині 40-х рр. Міністерству фінансів, очоленому гарним спеціалістом – бароном Ф. фон Краусом, до 1847 р. майже вдалося покрити основні зобов'язання паперовими грошима попередніх десятиліть, суттєво вилучити з обігу гроші ВВ та виплатити проценти за облігаціями військових позик 1797–1801 рр., що зберігалися на депозитах у Галичині та на Буковині¹⁰⁰. Поряд з тим Ф. Краус зумів наладити працю монетних дворів настільки, що монетні емісії Фердинанда I для деяких років (наприклад, 1848 р.) перевищували 15 млн. екз.

Саме тому до кінця 1847 р. банкнотному «Привілейованому австрійському національному банку» (завдяки активній діяльності компетентного міністра фінансів барона Ф. фон Крауса та підтримці банкірських кіл) вдалося відносно стабілізувати фінансову ситуацію в імперії і звести обсяг паперових грошей віденської валюти з 682 млн. фл. ВВ (212 млн. фл. *Einlösungs*-та 470 млн. фл. *Anticipationsscheine*) до 7 млн. 519 тис. гульденів ВВ, що дорівнювали 3 млн. гульденів конвенційною монетою (КМ)¹⁰¹. У березні 1848 р. грошовий запас Австрії становив 219 млн. фл. (у т. ч. 65 млн. конвенційною монетою; 54 млн. банк-есконтами та 100 млн. державними нотами)¹⁰². Певну частину нових емісій, які поступили й на Буковину, склали банкноти Привілейованого Австрійського національного банку (5, 10, 50, 100, 1000 гульденів, емітовані 1 січня 1841 р.; 5, 10, 100, 1000 гульденів січня 1847 р.), розмінні на срібні монети, внаслідок чого вони отримали назву «гульдени срібними монетами» (*Gulden Silbermünze*). Насичення грошового ринку, яке (завдяки праву вільного вивозу монет) підняло довіру. Це означало, що відбулося певне впорядкування фінансів та розпочалося стабільне уряд намагався погасити новими паперовими емісіями

та примусовими позиками 1848 р. населення до кредитоспроможності держави.

Однак стабілізація незабаром припинилася. Поштовхом до нової інфляції стали революційні події 1848 р., що посилили певні прорахунки при закладенні бюджету. Міністр фінансів Філіпп Краус планував перенести австрійську систему оподаткування на Угорщину, у такий спосіб збільшивши прибутки від 45 до 50 млн. фл., проте Угорщина повстала і тут не добирали 18,5 млн. фл. Загалом дефіцит бюджету, який склав 139 млн. їх володіннях – 6,6 млн., Ломбардо-Венеційському королівстві – 3 млн. тощо¹⁰³. 734 тис. фл., для різних закладів¹⁰⁴. Міністер фінансів випустив 4-процентні зобов'язання на суму 30 млн. фл. КМ, які покривалися вартістю вісімнадцяти Гмундських соляних родовищ, проте незалученість іноземного капіталу призвела до суттєвого збільшення їх емісії (178 млн. фл.). Саме тоді уряд запровадив циркуляром від 22 травня 1848 р. примусовий курс зобов'язань та інших банкнот¹⁰⁵, анулювавши цим попередні «гульдени срібними грошима». У циркулярі вперше з'явився термін «ажіо» – націнка банкнотами до вартості срібла, що офіційно вказувалася аж до 1878 р.

Наслідком революційних подій стали інфляційні процеси та наростання ажіо золота та срібла, особливо стрімке у перші революційні місяці – до 20 % щомісяця. Обігових грошей (і розмінної монети) катастрофічно не вистачало. Для насичення грошового обігу в травні 1848 р. з'явилися нові банкноти Привілейованого Австрійського національного банку в 1 та 2 гульдени 1848 р. (із примусовим курсом), а 1 липня 1848 р. – внаслідок нестачі обігових коштів – повторна емісія 2 гульденів. Окрім того, до обігу надійшли й великі номінали – банкноти по 1000 фл. (з відсотками до 4 %), які отримали, як і всі паперові гроші, певний примусовий курс (щодо конвенційної монети). Нестачу дрібних монет населення імперії загалом, та Галичини зокрема компенсувало специфічним чином – банкноти в 1 фл. КМ ділили чи на дві половинки, чи на 4

четвертинки, внаслідок чого шматки паперу отримували курс 30 чи 15 кр. Фабриканти та купці (в т. ч. із Галичини), які потребували меншої розмінної монети, випустили свої бони номіналами в 20, 10, 6, 5, 3, 2, 1 кр. як на папері, так і на картоні, дереві, шкірі, склі, міді, олові та свинцю, підриваючи цим економіку Австрії. Міністр фінансів Ф. фон Краус енергійними заходами навів порядок, категорично заборонивши прийом цих знаків¹⁰⁶, які вносили хаос у грошове господарство імперії.

Внаслідок революційних обставин річний бюджет Австрії не сягнув звичних розмірів у 150 млн. гульденів, а склав лише 144 млн. 13 тис. флоринів сріблом (при зрослих видатках в 283 млн. 864 тис. фл., із яких 158 млн. йшло на військові потреби)¹⁰⁷. Основною причиною перевищення рівня видатків стали революційні події та їх наслідок – воєнні дії в Угорщині й Трансільванії, населення яких складало, відповідно, 9,8 та 2,2 млн. жителів)¹⁰⁸. Як повідомляла газета «Viscovina», Трансільванія, де точилися найзапекліші революційні бої 1848 – 1849-х рр., була спустошена, спалено десятки сіл. Спалені будинки вартували щонайменше 100 флоринів КМ кожний. Інші збитки – втрачені гроші, худоба, господарські об'єкти, за інформацією сучасників, складала щонайменше 50 фл. КМ. на кожне господарство. 40 тис. місцевих жителів (переважно румунської національності) стали жертвами війни, загальна кількість збитків орієнтовно складала 18 млн. фл. Частково компенсуючи цю суму збитків, угорські євреї зібрали на такі державні видатки 600 тис. фл. сріблом, а держава, як уже згадувалося, направила в Трансільванію ще 1,5 млн. гульденів КМ позики¹⁰⁹. У зв'язку з величезними збитками, завданими воєнними діями, значна за своєю площею Угорщина з Трансільванією, Воеводиною, Хорватією та Славонією змогла дати у 1850 р. у державну скарбницю лише трохи менше 12 млн. фл., а бідна 400-тис. Буковина, що перенесла посуху й голод – 108 тис. фл. КМ (1849) прямих податків¹¹⁰.

Окрім того, за участь російських військ в «угорській кампа-

нії» Австрія у 1850 р. вирішила виплатити Росії 3 700 тис. рублів компенсації, причому 700 тис. руб. виплачувалося зразу – у травні 1850 р., а решту – трьома частинами по мільйону рублів у наступні три роки з 5-процентною надбавкою (*каміта*). Чисті ж видатки Росії, що гостро відчувала нестачу срібла та золота після угорської кампанії – маса російських рублів була викинута військовими шляхами на ринок сусідніх країн – і навіть проголосила заборону на вивіз срібла¹¹¹, складали, однак, значно більшу суму – 700 млн. руб. (*рубле арц.*)¹¹². Значні суми містили і преміальні місцевим воякам – почесні громадяни Відня князь Віндіш-Гретц, барон Гайнау та бан Єлачич – душителі революції у столиці – отримали на 400 тис. фл. 4,5 % цінних паперів (камерних бон) («*бонурі камерале дела 400.000 де фіор. ардж. ін хьртії*»)¹¹³. Ці видатки, поза сумнівом, мали позначитися на інфляційному процесі.

Загалом зазначені обставини: революційні події 1848 р., тривала війна в Угорщині 1849 р. викликали емісію ряду нових паперових грошових знаків із примусовим курсом (див. додаток Б). Це були 3-процентні касові чеки (*Cassenanweisungen*) з примусовим курсом, видані в 1848 – 1850 рр. (номіналами в 30, 60, 90, 300, 600, 900 та 5, 10, 25, 50, 100, 500, 1000 Gulden) та скарбничі знаки (*Tresorscheine, Reichsschatzscheine*), емітовані номіналами в 5, 10, 50, 100, 500, 1000 Gulden 1851 – 1853 рр. тощо. Певні номінали цих знаків (100, 500 та 1000 р. фл. касових чеків (*Cassenanweisungen*) для приховування інфляції обмінювали уже в 1850 р. на знаки наступного покоління, про що інформувалося населення Буковини¹¹⁴. Загалом кількість цих паперів разом з банкнотами зросла з 313,08 млн. в 1849 р. до 396,01 млн. фл. у 1851 р.¹¹⁵.

Як бачимо, враховуючи зростаючі нагальні потреби, акцент був перенесений на касові зобов'язання ц. і к. Державної центральної каси (К. и. К. Central-Casse: *Cassaanweisungen*): 10, 30, 60, 90, 300, 600, 900 гульденів емісії 1.09.1848 р.; 25, 50, 100, 500; 30, 60, 300, 600, 900 гульденів емісії 1.07.1849 р.; 50, 100, 500, 1000 гульденів емісії 1.1.1850 р. Поряд із зобов'язан-

нями, Державна центральна каса випустила згодом і скарбничі знаки (*Reichsschatzscheine*): 100, 500 та 1000 гульденів емісії 1.1.1850 р.; 5, 10, 50, 100, 500 та 1000 гульденів емісії 1.1.1851 р.; 500, 1000 гульденів емісії 1.01.1852 р.; 100, 500 та 1000 гульденів емісії 1.01.1853 р. та 100, 500 та 1000 гульденів емісії 8.10.1853 р. У 1854 р. Привілейований національний банк відновив друк банкноти в 10 гульденів. Паперові гроші зазнавали регулярних обмінів на нові випуски¹¹⁶. У такий спосіб складався важко контрольований надлишок випущених зобов'язань, скарбничих знаків та банкнот. Як відомо, в березні 1848 р. в обігу було 219 млн. фл. (у т. ч. 65 млн. конвенційною монетою, 54 млн. банківськими есконтами та 100 млн. державними нотами та зобов'язаннями¹¹⁷). У 1851 р., за інформацією національного банку від 2 грудня цього року, обіг монет понизився до 42,9 млн. фл., а лише банкнот (без скарбничих знаків тощо) зріс до 220 млн. 797 тис. фл.¹¹⁸, тобто на душу населення припадало до 5 фл. монетами та щонайменше 15 фл. банкнотами (не враховуючи зобов'язань тощо). Співвідношення між банківськими фондами та обсягом скарбничих знаків становило певний час 1 : 8. Цей надлишок згодом необхідно було відрегулювати як для Буковини зокрема, так і всієї імперії загалом. Касові чеки та скарбничі знаки 1849 – 1854 рр., їх неконтрольований випуск, що посилювали цю інфляцію, мали бути зняті з обігу.

Як бачимо, розмах революційних подій, що був опосередкованим результатом нового витка промислової революції, угорська кампанія 1849 р., подальша відбудова економіки «пожер» всі зекономлені запаси та призвів до нового інфляційного витка, наслідком якого стане грошова реформа 1857 р. Розгляд обігу банкнот на період 1857 – 1914 рр. має бути предметом подальших досліджень. Детальний аналіз фальшування цих періодів доповнить розуміння основних проблем грошового обігу того часу.

ДОДАТОК А.

Емісії паперових грошей Австрії (1762–1847)

[ДАЧО; ЦДІАЛ; *Kiritescu 1964: 127; Mörz, Socher 1973: 324; Probszt 1994: 504-506; Züllner 1990: 375*]

Номинал та рік емісії	Нім. позначення	Обсяг та вартість	Термін погашення
Банкоцетлі: 10, 25 гульденів 1.11.1759; 5100 гульденів 1.7.1762:	Banco-Zettel: 10, 25 Gulden 1.11.1759 5, 100 Gulden 1762	12 млн.р.фл.	1771
510, 25, 50, 100, 500, 1000гульденів1.7.1771р.	5, 10, 25, 50, 100, 500, 1000 Gulden 1771	6,7 млн.фл.	1784/85
5 гульден 1784 10 гульденів 1784 25 гульденів 1784 50 гульденів 1784 100 гульденів 1784 500 гульденів 1784 1000 гульденів 1784: банкоцетлі 1.11.1784 р.	5 Gulden 1784 10 Gulden 1784 25 Gulden 1784 50 Gulden 1784 100 Gulden 1784 500 Gulden 1784 1000 Gulden 1784: Bancozeddel	770000: 3,85млн. фл. 205000: 2,05млн.фл. 102000: 2,55млн.фл. 51000: 2,55млн.фл. 30000: 3млн.фл. 6 тис.: 3 млн.фл. 3 тис.екз.: 3 млн.фл. Всього: 20 млн.фл.	1796
5 10, 25, 50, 100, 500, 1000гульденів 1.8.1796	5, 10, 25, 50, 100, 500, 1000 Gulden 1796	35 млн.фл.	1811
12,5, 10, 25, 50, 100, 500, 1000гульденів 1.1.1800	5, 10, 25, 50, 100, 500, 1000 Gulden 1800	337 млн.фл.	1811
5 10, 25, 50, 100, 500, гульденів 1.6.1806	5, 10, 25, 50, 100, 500, Gulden 1806	1 млрд. фл.	1811
1, 2,5, 10, 20, 100 гульд.: Викупні білети 1.3.1811	1,2,5,10,20,100Guld. Einlösungsscheine	140 млн.фл.(1815) 208,9 млн. (1818)	Девальвація 1816 та 1820 рр.; обмін 1854/7
Антиципаційні білети 2,5,10, 20 гд. 16.04.1813	Anticipationsscheine (2,5, 10, 20 Gulden 1813)	45–470 млн. фл. (1813–1815)	Девальвація 1816 та 1820 рр.; обмін 1854/7
5 10, 25, 50, 100, 500, 1000 гульд.1.7.1816 р: банкноти	5,10,25,50,100,500, 1000 Gulden 1816: Banknoten	Öster.National-Zettelbank: ?	1847/1857
5 10, 25, 50, 100, 500, 1000гульденів 23.6.1825	5, 10, 25, 50, 1000, 500, 1000 Gulden 1825	?	1847/1857
5 10 гульд.1833/34; 5, 10, 50, 100, 1000 гульд. 1.1.1841: банкноти Привіл. Австр. нац. банку	5, 10 Guld. 1833/34; 5,10,50,100, 1000 Guld. Silbermünze 1.1.1841: Banknoten Priv. Öster.Nat.Bank	?	1847/1857
5, 10, 100, 1000 гульд. 1.1.1847: банкноти «сріб. Монетою» Привіл. Австр. Нац. Банку	5, 10, 50, 100, 1000 Gulden Silbermünze 1.1.1847: Banknoten Priv.Öster.Nat.Bank	100 млн.фл.	1847/1857

ДОДАТОК Б

Емісії паперових грошей Австрії (1848-1857)

[Зварич 1966: 206; Ау. – 1851; Висов.1850; LRB 1853; Kiričescu 1964: 128-130; Probszt 1994: 534]

Номинал та рік	Нім.позначення	Обсяг емісії	Термін погашення
1 і 2 гульд. 1.5.1848 2 гульдени 1.7.1848	1 і 2 Gulden 1.5.1848 2 Gulden 1.7.1848	?	
30, 60, 90, 25, 100, 500, 600, 900 гульд. 1.9.1848; 1.3.1849 р., 25, 50, 100, 500, 1000 гульд. 1.1./1.3./1.7.1849; 50, 100, 500, 1000 гульд. 1.1.1850: касові чеки	30, 60, 90, 25, 100, 500, 600, 900 Guld. 1849 і 0, 25, 50, 100, 500, 1000 Guld. 1.1./1.3./1.7.1849; 50, 100, 500, 1000 Guld. 1.1.1850: Cassa-Anweisungen	249,8 млн.фл.	100, 500, 1000 гульд.: 1850 р.
100, 500, 1000 гульд. 1.1.1850; 5, 10, 50, 100, 500 гульд. 1.1.1851; 100, 500, 1000 гульд. 1.1.1852 / 1.1.1853 / 8.10.1853: ц.к. скарбничі знаки	100, 500, 1000 Guld. 1.1.1850; 5, 10, 50, 100, 500 Guld. 1.1.1851; 100, 500, 1000 Guld. 1.1.1852 / 1.1.1853 / 8.10.1853: K.K.Staats-Central-Casse-Reichsschatzscheine	175 млн.фл.	100, 500 гульд.: 853 р.
6 і 10 кр. 1.7.1849 р.: монетні знаки	6, 10 Kr. 1849 Münzscheine	83 млн.фл.?	
10 гульденів 1.7.1854	10 Gulden 1.7.1854		
	Угорська	Револуція	
5, 10, 100 та 1000 форинтів 1848	Egy forint	12,5 млн.ф.(1848) 61 млн.ф.(1849)	

1. Зварич В.В. До питання про грошовий обіг у Галичині під пануванням Австро-Угорщини // Іст. джерела та їх використання.–К., 1966.–Вип. 2.–С. 203–214; Зварич В., Шуст Р. Нумізматика. Довідник. – Тернопіль; Львів, 1998. – 464 с.; Каглян О., Огуй О., Пивоваров С. Грошовий обіг на західноукраїнських землях у II-й половині XVIII ст.: Money Circulation in the Western Ukraine's Lands in the Second Half of the 18th Century // Українська нумізматика і боністика. – 2000. – № 1. – С. 48–62; Огуй О.Д. Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдові в кінці 14-першої третині 19 ст.: Проблема поліномінацій в адаптивних термінологічних системах. – Чернівці: Рута, 1997. – 225 с.

2. Kirițescu C.C. Sistemul banesc al leului si precursorii lui. – Vol.1, Partea 1–2: Crearea sistemului banesc. – București: Editura Academiei, 1964. – 423 p.; Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte: Von den Anfängen bis 1918. In 2 Teilen. – 3.Aufl. – Wien; Köln; Weimar: Böhlau, 1994. – 696 S.
3. Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte. S. 504.
4. Pick A. Standard Catalog of World Paper Money. – 6th ed. – Vol. 2: General issues. – München: Battenberg Krause Publ., 1991. – P. 92.
5. Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte. – S.504–506; Zöllner, E. Geschichte Österreichs. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. – 8. Aufl. – Wien; München: Verl. F. Geschichte u.Politik; Oldenburg, 1990. – S. 375.
6. Державний архів Чернівецької області (далі – ДАЧО). – Ф. 29. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 3.
7. Таранков В.И. Ценные бумаги Государства Российского. – М.; Тольятти: Автоазбанк, 1992. – С. 22–26.
8. Freudenberger H. The Schwarzenberg Bank: A Forgotten Contributor to Austrian Economic Development, 1788–1830 // Austrian History Yearbook. – Center for Austrian Studies of Minnesota, 1996. – Vol. 27. – P. 50–54.
9. Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte. – S.529.
10. ДАЧО. – Ф.1. – Оп. 1. – Спр. 226. – Арк. 1–70; Там само. – Спр. 424. – Арк. 1–11.
11. Там само. – Спр. 853. – Арк. 3–19.
12. Там само. – Спр. 772. – Арк. 2–15.
13. Там само. – Спр. 585. – Арк. 1–4.
14. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДАЛ України). – Ф.146. – Оп. 8. – Спр.135. – Арк. 1–81; Там само. – Спр. 145. – Арк. 1–68.
15. Codex poenalis de criminibus. – Vienna: Typis Ioan. Thom. Trattetm, 1803. – P. 49.
16. За: Малышев А.И., Таранков В.И., Смиранный И.Н. Бумажные денежные знаки России и СССР. – М.: Финансы и статистика, 1991. – С. 24.
17. Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte. – S. 519.

18. Там само.– S. 530.
19. Rumppler H. Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburger Monarchie. Österreichische Geschichte. Wien: Ueberrreiter, 1997. – S. 117.
20. Зварич В.В. Вказ.праця.–С. 207; Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte. – S. 526.
21. ДАЧО. – Ф.1. – Оп.1. – Спр. 1654. – Арк. 1–2.
22. Зварич В., Шуст Р. Вказ. праця.– С. 36.
23. За: Черников И.И. Гибель империи. М.; СПб: Terra fanatstica, 2002. –С. 132.
24. ДАЧО. –Ф.1. –Оп. 1.–Спр. 1083. –Арк. 21.
25. Там само. –Спр. 1681. –Арк. 1–2.
26. Там само. –Спр. 1650. –Арк. 1–2.
27. Там само. –Спр. 1889. –Арк. 14; див. Зварич В.В. До питання про грошовий обіг ... –С. 207.
28. ДАЧО. –Ф.1.–Оп. 1. –Спр. 1682. –Арк. 1–4.
29. Там само. –Оп.2.–Спр. 426.,–Арк. 1–9.
30. Вермуш Г. Аферы с фальшивыми деньгами. М.: Международ. отношения, 1990. С. 87–88; Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte. –S. 526.
31. Rumppler H. Eine Chance für Mitteleuropa. – S.123; Probszt G. Österreichische Münz und Geldgeschichte. – S. 529.
32. Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte. –S. 530.
33. ДАЧО. –Ф. 1. –Оп. 1, 4165.–Арк. 1–2.
34. За: Черников И.И. Указ. соч.– С. 126.
35. Rumppler H. Eine Chance für Mitteleuropa. – S. 117.
36. Тейлор А. Дж. П. Габсбурзька монархія 1809–1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини. – Львів: ВИТА-Класика, 2002. – С. 44.
37. Bukowina. Landes- und Amtszeitung (1862–1865); Jg.1. – 1862. – 6. Jänner. – 28.Dezember (Nr. 1–148); 14 січня (№ 12), С. 1
38. Kirîţescu С.С. Sistemul banesc al leului...– Р. 126; Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte. – S. 526.
39. ДАЧО, – Ф. 1, –Оп. 2. –Спр. 583. –Арк. 1–19.
40. Зварич В.В. Вказ. праця.– С. 207.

41. ДАЧО. –Ф. 1. –Оп. 2. –Спр. 583. –Арк. 1–19.
42. Там само. –Спр. 570. –Арк. 1–2.
43. Там само. –Спр. 519. –Арк. 1–12.
44. Там само. –Ф. 1. –Оп. 2. –Спр. 583. –Арк. 7.
45. ЦДІАЛ України. –Ф.146. –Оп. 6. –Спр. 277. –№ 20, –Арк. 1498–1500.
46. ДАЧО. –Ф.1. –Оп. 2. –Спр. 583. –Арк. 2–5.
47. Там само. –Спр. 583. –Арк. 19.
48. Kirişescu C.C. Sistemul banesc al leului.– P. 127; Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte. – S. 528.
49. За: Grămada N. Satenii și stăpânii in Bucovina // Anuarul Muzeului Bucovinei. – Cernaуți: Mitropolit Silvestr, 1942. – P. 91; 94.
50. Balan T. Documente bucovinene. Vol.V: 1745–1760. Cernaуți, 1939, № 21, 19. – С. 40.
51. Balan T. Documente bucovinene. Vol.VI: 1760–1833. București, 1942, № 140. –С. 417.
52. Rumppler H. Eine Chance für Mitteleuropa. – S.123.
53. Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte. – S.529.
54. Зварич В.В. Вказ. праця.– С. 208; Kirişescu C.C. Sistemul banesc al leului. – P. 127; Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte. – S. 530.
55. ЦДІАЛ України, –Ф. 146. –Оп. 6. –Спр. 24. – Док. № 87. –Арк. 1–26; – № 118.
56. Там само. –Спр. 25. – № 598. –Спр. 26. – № 63. –Арк. 194–195
57. ДАЧО, –Ф. 1. –Оп. 1. –Спр. 3274. –Арк. 1–2.
58. Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte. – S. 531; Rumppler H. Eine Chance für Mitteleuropa. – S. 147–153.
59. ЦДІАЛ України, – Ф. 146. –Оп. 6. –Спр. 26. – № 144, – Арк. 408–412; Там само. – № 145. – Арк. 413–416; Там само. – № 172, – Арк. 569–571.
60. ДАЧО, –Ф. 1. –Оп. 1. –Спр. 4081. –Арк. 41; Там само. –Спр. 4081. –Арк. 4.
61. Львівський обласний державний архів (далі – ЛЮДА). –Ф. 3. –Оп. 1. –Спр. 650. –Арк. 1–18.
62. ДАЧО. –Ф. 1. –Оп. 1. –Спр. 3784. –Арк. 2.

63. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф. 88. – Оп. 1. – Спр. № 52, – Арк. 195.
64. Czernowitzer Zeitung (1867–1915): Jg. 1.–15 Dezember 1867– 29 Dezember 1868: – 18 люте. – С. 3.
65. За: Grămada N. Satenii și starăniei în Bucovina // Anuarul Muzeului Bucovinei. – Cernauți: Mitropolit Silvestr, 1942. – P. 77.
66. ДАЧО, – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 3473. – Арк. 1–5.
67. Там само. – Ф. 146. – Оп. 7. – Спр. 1842. – Арк. 56–57.
68. Там само. – Спр. 5564. – Арк. 2.
69. Там само. – Спр. 3881. – Арк. 12–13.
70. Там само. – Спр. 3362. – Арк. 27.
71. Там само. – Спр. 4089: – Арк. 1–3; Там само. – Спр. 231. – Арк. 1–13.
72. Там само. – Оп. 2. – Спр. 1393. – Арк. 1–6.
73. Там само. – Оп. 1. – Спр. 4342. – Арк. 1–10.
74. Там само. – Спр. 4489. – Арк. 12.
75. ЦДІАЛ України, – Ф. 146. – Оп. 6. – Спр. 30. – № 59: 1082; 1088.
76. Малышев А.И., Таранков В.И., Смиранный И.Н. Бумажные денежные знаки России и СССР. – С. 29.
77. Воронин Ю.П. Страницы истории денег. Новосибирск: Наука, 1986. – С. 33.
78. ДАОО – Ф. 252. – Оп. 1. – Спр. № 871. – Арк. 483.
79. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 6. – Там само. – Арк. 858–860; 867.
80. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАК України). – Ф. 442. – Оп. 1. – Спр. 1789. – Арк. 1–12.
81. ДАОО. – Ф. 88. – Оп. 1. – Спр. 200. – Арк. 23.
82. Czernowitzer Zeitung. – 1868. – 18 лютого. – С. 3.
83. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 7. – Спр. 247. – Арк. 4–5.
84. ДАЧО, – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1517. – Арк. 1–21; Там само. – Спр. 1690. – Арк. 1–7.
85. Тейлор А. Дж. П. Вказ. праця. – С. 45.
86. Див. Епістолар. Букурешти, 1841. – С. 313–317.
87. ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 770. – Спр. 7. – Арк. 235.
88. Там само. – Ф. 486. – Оп. 1. – Спр. 6814. – Арк. 354–355.

89. ДАЧО. –Ф.1. –Оп. 2.–Спр. 2175. –Арк. 1–9.
90. Там само. –Оп. 1. –Спр. 6334.–Арк. 1–4.
91. Krause Ch., Mishler C. Standard world coins: 1801–1995. – 22-nd. ed. Iola: Wisconsin, 1995. – P. 141–144.
92. ДАОО. –Ф. 1. –Оп. 200. –Од. 72. –Арк. 4.
93. Vitencu A. Documentele moldovenesti din Bucovina (Colectia Ioan Balosescu din Comaresti). – Cernauti: Tipografia Mitrapolitului Silvestru, 1929. – P. 104.
94. Воронин Ю.П. Страницы истории денег. –С. 16.
95. Austria. Wochenschrift für Volkswirtschaft und Statistik (1856–1859). – Wien: k.k. Hof- u. Hof- und Staatsdruckerei. –10. Jg. – 1858. – Bd. 3: August – September. – 756 S.: –1 липня. –С. 678.
96. Дані для 1847 р.: ДАЧО. –Ф. 1. –Оп. 2. –Спр. 2994. –Арк. 1–17.
97. ЦДІАЛ України. –Ф. 146. –Оп. 7. –Спр. 2459. –Арк. 10; 35.
98. ЦДІАК України. –Ф. 442. –Оп. 791-а. –Спр. 32. –Арк. 1–3; Там само. –Оп. 794, –Спр. 29. – Арк. 1–12; Там само. –Оп. 798. –Спр. 142. –Арк. 1–4.
99. ДАЧО. –Ф. 1. –Оп. 1. –Спр. 8648. –Арк. 1–4.
100. Там само. –Спр. 6334. –Арк. 1–4.
101. Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte. – S. 531.
102. März E., Socher K. Währung und Banken in Cisleithanien // A. Wandruschka, D. Urbanitsch, Die Habsburger Monarchie 1848–1918. Die wirtschaftliche Entwicklung. – Wien; München: Verl. f. Geschichte und Politik, 1973. – S. 324.
103. Rumpfer H. Eine Chance für Mitteleuropa. – S. 324–325.
104. ДАЧО. –Ф. 1. –Оп. 1. –Спр. 9486. – Арк. 144; Там само. –Оп. 2. –Спр. 3278. –Арк. 1–50.
105. Wysocki J. Die österreichische Finanzpolitik // A. Wandruschka, D. Urbanitsch, Die habsburger Monarchie 1848–1918. Die wirtschaftliche Entwicklung. – Wien; München: Verlag für Geschichte und Politik, 1973. – S. 83–84.
106. Probszt G. Österreichische Münz- und Geldgeschichte. – S. 532.
107. Bucovina: Gazeta romaneasca pentru Politica, Religie si Literatura. Чернѣуці. 1850. – № 1–49: – № 33–34. –P. 136.
108. Bucovina, 1849. – № 1–45: –7 верес. (№ 27). –P. 149.

109. Bucovina. – 1850. – 1/13 лют. (№ 6): 29; 26 трав. (№ 30). – Р. 127.
110. Bucovina. – 1849. – 20 лип. (№ 20): 104; 1850. – 6/11 січ. (№ 1). – Р. 1.
111. Wochenschrift der Bukowinaer Handels und Gewerbekammer: Organ für inn- und ausländische Handels- und Gewerbeinteressen. Czernowitz, 1852. Nr. 1 (5.01.1852) – Nr. 52 (31.12.1852): 22 берез. – С. 93.
112. Bucovina. – 1849. – 11/23 верес. (№ 38). – С. 234; 1850. Там само. – 26 серп. (№ 30). – С. 127.
113. Bucovina. – 1850. – 26 серп. (№ 30). – С. 127.
114. Bucovina. – 1850. – № 51–52. – С. 170; Там само. – 26 трав. (№ 30).
115. Зварич В.В. Вказ.праця. – С. 206.
116. Pick A. Standard Catalog of World Paper Money. – 6th ed. – Vol.2: General issues. – München: Battenberg Krause Publ., 1991. – С. 92–110; ДАЧО. – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 619. – С. 1–73.
117. März E., Socher K. Währung und Banken in Cisleithanien. 324.
118. Austria. Wochenschrift für Volkswirtschaft und Statistik. – 1851. – 4 груд. (№ 284). – С. 2121.

Olexandr Ogyu

**THE CIRCULATION OF THE AUSTRIAN PAPER MONEY
IN HALYCHYNA AND BUKOVYNA (1785 – 1857)**

The research is devoted to a circulation of paper money in Western Ukraine in the 18 th – 19 th centuries.